

Les construccions causals en català: classes i nexes que les introdueixen

MANUEL PÉREZ SALDANYA *Universitat de València*

RESUM: En aquest treball es proposa una classificació detallada de les construccions causals en català partint de criteris sintàctics, semàntics i pragmàtics. Es diferencien les causals internes (o no explicatives) de les externes (o explicatives), i aquestes darreres se subclassifiquen atenent a factors com ara l'estructura informativa o la seva vinculació a l'enunciat o a l'enunciació. Així mateix, s'analitzen les diferents conjuncions que introdueixen cada classe de causals i s'exemplifiquen a partir de textos escrits.

PARAULES CLAU: Construccions causals, conjuncions causals, adjunts, estructura informativa.

ABSTRACT: This paper provides a detailed classification of causal constructions in Catalan based on syntactic, semantic, and pragmatic criteria. The classification distinguishes between internal (or non-explanatory) causal constructions and external (or explanatory) ones. External causal constructions are subdivided according to factors such as the information structure and their relationship with either the propositional content or the speech act. Finally, the conjunctions that introduce causal constructions are analysed and exemplified with the use of written texts.

KEYWORDS: Causal constructions, causals conjunctions, adjuncts, information structure.

1. Introducció

Tot i l'aparent senzillesa de les construccions causals, aquestes plantegen problemes teòrics importants relacionats amb la seva tipologia i amb les propietats sintàctiques, semàntiques i pragmàtiques que presenten. De fet, no hi ha unanimitat entre els estudiosos a l'hora de delimitar les classes de construccions causals ni les propietats que caracteritzen cada classe. Partint de criteris pragmàtics, per exemple, en la tradició hispànica és habitual distingir entre les causals de l'enunciat, que incidei-

NOTA. Aquest treball s'inscriu en el projecte d'investigació FFI2012-37103 del Ministerio de Economía y Competitividad, Dirección General de Investigación y Gestión del Plan Nacional de I+D+I. L'autor agraeix els comentaris i suggeriments sobre aquest treball de José Miguel Baños, Maria Josep Cuenca, Gemma Rigau i Vicent Salvador.

xen sobre el contingut proposicional de l'oració principal, i les de l'enunciació, que incideixen sobre l'acte de parla mateix (LAPESA 1978/2000; MARCOS MARÍN 1979). Les dues classes de causals es poden exemplificar mitjançant les oracions compostes de (1), en què la construcció causal apareix en cursiva.

- (1) a. Se'n va anar de seguida *perquè no volia fer tard al concert*
b. Vés-te'n de seguida, *perquè si no faràs tard al concert*

En (1a) la construcció causal se situa en el pla de l'enunciat, ja que assenyala el motiu d'allò que s'expressa en el predicat de l'oració principal (el motiu d'anar-se'n). En canvi, en (1b) la construcció causal se situa en el pla de l'enunciació i justifica l'ordre o el suggeriment que el parlant adreça a l'interlocutor mitjançant l'imperatiu. Notem que si aquest acte de parla s'explicita mitjançant un performatiu (*t'ordeno, et suggereixo*, etc.), aleshores la causal incideix sobre aquest predicat i s'assimila a les causals de l'enunciat: *Et suggereixo que te'n vagis, perquè si no faràs tard al concert*.

Partint de criteris sintàctics, en la tradició hispànica també ha estat habitual diferenciar entre causals subordinades i coordinades (BELLO 1847/1988, § 991; RAE 1931, § 397).¹ Seria subordinada la construcció causal de (1a) i coordinada la de (1b), ja que la primera presenta un grau més alt d'integració respecte a l'oració precedent que no pas la segona. Aquesta anàlisi planteja, però, el problema que les causals coordinades no es comporten com les coordinades prototípiques i que tant les coordinades com les subordinades poden presentar el mateix nex: *perquè* en els exemples de (1).² Com a intent de superar aquests problemes, hi ha autors que han defensat que les causals formen part d'un grup d'oracions compostes que no són pròpiament coordinades ni subordinades, sinó interordinades (ROJO 1978, p. 98-108; BLESÀ 1984; CUENCA 1991, p. 137 i s., 2006, p. 111-113; SALVADOR 2002, § 28.1). Des d'aquesta perspectiva, les causals s'agrupen amb les finals, les consecutives, les condicionals, les concessives i les adversatives; això és, amb oracions compostes integrades per dues proposicions o clàusules que mantenen una dependència mútua i expressen nocions relacionades amb la causalitat (causa-efecte, condició-condicionat, tesi-antítesi). Aquesta anàlisi resulta molt suggestiva, ja que justifica el caràcter bimembre i la interdependència semàntica que s'estableix en aquestes oracions compostes. No explica, però, el fet que no totes les causals pre-

1. Amb alguns matisos també accepten la distinció Santos Río (1982, p. 256-269) i Briz (2011).

2. Contra la distinció entre causals coordinades i subordinades ja es manifestà Gili Gaya (1961, § 224), per a qui totes les causals són subordinades. També Badia (1962, § 293) es referí a l'artificiositat de la distinció entre causals coordinades i subordinades. Badia, però, després d'apuntar que hi ha arguments per a defensar una posició i l'altra, s'inclinà a tractar-les com a coordinades, però sense afirmar-ho d'una manera taxativa. Posteriorment, però, les tractà com a subordinades (BADIA 1994, § 141.4d).

senten el mateix grau d'integració respecte al predicat principal (el de la clàusula no encapçalada pel nexce) i que les més integrades es comporten sintàcticament com qualsevol adjunt circumstancial (vg. més avall § 2.1). Tenint en compte el diferent grau d'integració de la construcció causal respecte al predicat principal, en l'actualitat es tendeix a suposar que totes les construccions causals són «subordinades», però que no totes tenen el mateix comportament ni ocupen la mateixa posició dins la jerarquia oracional (GARCÍA 1996, p. 13-16; RAE-ASALE 2009, § 46.3; GALÁN 1999, § 56.3; BAÑOS 2011, p. 199-200). D'acord amb això, se solen diferenciar les causals internes, que funcionen com a adjunts al predicat (o també adjunts circumstancials o integrats al predicat), i les externes, que funcionen com a adjunts a l'oració (o també disjunts o perifèrics). Dels dos exemples anteriors, la causal de (1a) seria una causal interna, i la de (1b), una causal externa.

Finalment, partint d'una perspectiva semàntica, també és habitual establir una classificació binària i distingir les causals explicatives de les no explicatives (SANTOS RÍO 1982; GARCÍA 1996, p. 16-17; GALÁN 1999, § 56.2; VIANA I SUÍLS 2002, § 27.1.1, GOETHALS 2002, p. 21-37, 2010; RAE-ASALE 2009, § 46.6). No serien explicatives les causals que assenyalen la raó per la qual succeeix o es fa una cosa, com ocorre en (1a), i serien explicatives les que expressen una justificació del que es diu o de la manera com es diu, com ocorre en (1b).

D'acord amb el que s'ha apuntat fins ara, sembla que les tres classificacions són complementàries i que fins i tot s'estableix una clara correlació entre les causals de l'enunciat, les internes i les no explicatives, d'una banda, i les causals de l'enunciació, les externes i les explicatives, de l'altra. Les causals, tanmateix, no sempre segueixen aquests patrons, com es pot constatar en (2). En aquest exemple, les dues construccions causals encapçalades amb *perquè* pertanyen al pla de l'enunciat, però la primera és interna al predicat i no explicativa, mentre que la segona és externa i explicativa. És a dir, totes les externes són explicatives, però no totes pertanyen al pla de l'enunciació: n'hi ha que expliquen el contingut proposicional i n'hi ha que expliquen l'acte d'enunciar.

- (2) Se'n va anar de seguida *perquè no es trobava bé, perquè havia agafat un refredat*

Com mostren els exemples analitzats fins ara, la conjunció *perquè* pot aparèixer en els diferents tipus de causals. A més de *perquè*, hi ha altres conjuncions o locucions conjuntives que generalment presenten restriccions respecte a la classe de causals en què poden aparèixer. La conjunció *que*, per exemple, es podria usar, en lloc de *perquè*, en l'exemple de (1b): *Vés-te'n de seguida, que si no faràs tard al concert*; però aquest canvi no seria possible en (1a) ni en cap de les causals de (2). La locució *ja que*, per la seva banda, es podria usar en la causal externa de (2): *Se'n va*

anar de seguida perquè no es trobava bé, ja que havia agafat un refredat; però resultaria forçada en les altres causals.

L'objectiu del present treball és analitzar les diferents classes de construccions causals i els nexes que les introdueixen.³ No ens centrarem, per tant, en totes les construccions causals, sinó únicament en aquelles que la tradició gramatical caracteritza com a subordinades causals. No s'analitzaran, així, els sintagmes preposicionals introduïts per la preposició causal *per* (3a) o per altres preposicions o locucions prepositives causals (3b i c).

- (3) a. Es preocupa molt *per tots nosaltres*
- b. Tremolaven *de fred*
- c. No van poder acampar *a causa de la neu*

Per a la classificació de les causals partim de criteris sintàctics però completant-los amb criteris semàntics i pragmàtics. Partint fonamentalment de criteris sintàctics, es distingiran les causals internes al predicat de l'oració principal de les externes, i dins d'aquestes darreres, les causals externes remàtiques, que apareixen posposades a l'oració principal, de les temàtiques, que s'hi anteposen (CUENCA 1991, p. 143). Dins de cada classe, a més, s'establiran diferents subclasses atenent a criteris semàntics i pragmàtics.⁴ Com ocorre en altres llengües, en català hi ha una conjunció que té un caràcter polifuncional i pot aparèixer en diferents classes de causals, i un conjunt de conjuncions o locucions conjuntives que tendeixen a vincular-se a una classe de causals o a les dues classes de causals externes. Centrant-nos en les més habituals, *perquè* té un caràcter polifuncional, encara que en l'actualitat és poc freqüent en les causals externes temàtiques. Enfront d'aquesta conjunció, *pel fet que* apareix fonamentalment en les causals internes; *que*, en un subtipus de les causals externes remàtiques; *com que*, en les externes temàtiques, i *ja que* i les menys usuals en l'actualitat *puix* i *puix que*, en les dues classes de causals externes, les remàtiques i les temàtiques. A aquestes conjuncions es pot afegir encara la conjunció *car*, que en el català antic presentava una alta freqüència d'ús, sobretot en les causals externes remàtiques, i que ha mantingut fins a l'actualitat un cert ús literari en un subtipus d'aquestes causals.

3. Encara que no hi ha gaires treballs sobre les causals en català, són ben destacades les aportacions de Cuenca (1991, 2006, 2013), Viana i Suïls (2002) i Batllori i Suñer (2012), aquesta darrera centrada en les conjuncions causals en el *Curial e Güelfa*.

4. Com assenyala explícitament Cuenca a partir d'un estudi de les causals en textos orals (CUENCA 2013), la classificació de les construccions causals no sempre resulta fàcil, i no és estrany que una determinada construcció presenti propietats de més d'una classe i, especialment, de més d'una subclasse.

2. Les causals internes

2.1. Característiques sintàctiques

Com s'ha indicat, les causals internes formen part del predicat de l'oració principal i funcionen com a adjunts al predicat o circumstancials. Les propietats sintàctiques d'aquestes construccions causals són equivalents, per tant, a les d'altres adjunts de predicats.⁵ Comprovem-ho.

a) Pel fet de formar part de la predicació principal, apareixen generalment posposades i formen part del mateix grup prosòdic de l'oració principal. Per això, no poden tenir una modalitat diferent de la modalitat de l'oració principal, i si aquesta és declarativa, interrogativa o exclamativa, la causal s'integra en la declaració (4a), la interrogació (4b) o l'exclamació (4c) de la principal.

- (4) a. Està consirós perquè ha suspès l'examen.
b. Està consirós perquè ha suspès l'examen?
c. Tant de bo que estigui consirós perquè ha suspès l'examen
(i no per cap altre motiu)!

b) En els exemples (4b i c) la causal es troba, respectivament, dins l'abast de la interrogació i de l'exclamatiu *tant de bo*, i queda afectada per aquests operadors: en (4b) el parlant es pregunta si la causa assenyalada és efectiva, i en (4c) expressa el desig que ho sigui. Les causals internes també es poden trobar dins l'abast de la negació de l'oració principal, i en aquest cas assenyalen una causa no efectiva, amb independència que es puguin referir a una situació vertadera o no (PÉREZ SALDANYA 1988, p. 271-272). Amb indicatiu, la causal expressa una situació que es pren com a vertadera (5a), i amb subjuntiu la situació pot ser vertadera o falsa, segons el context: seria vertadera en un exemple com (5b) i falsa en (5c). Aquestes causals no efectives poden aparèixer coordinades mitjançant la conjunció adversativa *sinó* amb la causal que es focalitza i introdueix la causa efectiva (5d).

- (5) a. No està consirós perquè ha suspès l'examen ('ha suspès l'examen però no està consirós per això').
b. No està consirós perquè hagi suspès l'examen. Aquestes coses no l'afecten gens.

5. Sobre les propietats sintàctiques de les causals internes, vegeu Cuenca (1991, p. 143-146) i Goethals (2010), entre d'altres.

- c. No està consirós perquè hagi suspès l'examen. De fet ha tret molt bona nota.
- d. No està consirós perquè hagi suspès l'examen, sinó perquè no sap quan podrà fer-lo de nou.

c) Com qualsevol altre adjunt al predicat, poden aparèixer focalitzades en construccions equacionals amb el verb *ser* o ocupant la posició preverbal de focus contrastiu, com s'indica respectivament en (6a) i (6b), en què el constituent focalitzat apareix en versaletes. A més de les construccions equacionals, les causals internes són les úniques que poden aparèixer com a atribut del verb *ser* (6c i d).

- (6) a. És PERQUÈ M'ABELLIA que me'n vaig anar (i no per cap altra raó).
- b. PERQUÈ TINC FAM menjo ara (i no per cap altra raó).
- c. L'home contemporani escolta més de grat els testimonis que no els mestres o, si escolta els mestres, és *perquè* són testimonis. (BESTARD, *consell*, p. 23)
- d. Si ho faig és *perquè* em dona la gana. (BENET, *berenàveu*, p. 52)

d) Per la mateixa raó, no presenten restriccions a ser modificades per un adverbi focal (7a i b) i són les úniques que poden aparèixer com a resposta a una interrogativa parcial amb el sintagma interrogatiu *per què* (7c).

- (7) a. Accepte aquests elogis *únicament perquè* vénen de vostè, un gran escriptor. (SIRERA, *cavalls*, p. 19)
- b. Perquè els altres no som res, no som ningú, existim *només perquè* tu, i tots els qui són com tu, els esclafin amb el seu poder. (PEDROLO, *ara*, p. 60)
- c. —¿Per què m'has contat tot açò? —Perquè vull que ho escrigues; vull que la gent s'entere del que està passant. (TORRENT, *negre*, p. 152)

e) Tampoc no presenten cap restricció respecte a la coordinació i poden aparèixer coordinades diverses subordinades (8a) o subordinades juntament amb sintagmes preposicionals causals (8b).

- (8) a. Escolta: no sé per què vaig matar Hoederer, però sé per què l'hauria hagut de matar: *perquè* seguia una política equivocada, *perquè* mentia als camarades i *perquè* podia arribar a podrir el Partit. (PEDROLO, *mans*, p. 267)
- b. La màquina excavadora es va aturar *pels* perjudicis que aquesta

neteja de recs pot causar a les zones humides dels aiguamolls, i *perquè* cal que existeixin condicions tècniques abans de fer la neteja de manera que no afecti la vegetació de les voreres i la mateixa fesomia del rec. (*Punt*, p. 40)

2.2. Característiques semàntiques i pragmàtiques i classes de causals internes

Les causals internes aporten informació remàtica, no coneguda, i no constitueixen un acte de parla independent, ja que s'integren juntament amb l'oració principal en el mateix enunciat. Semànticament expressen una causa real o efectiva i, d'una manera més específica, indiquen el *motiu del fer* o bé la *causa física* (GALÁN 1999; BARBERA 2010, p. 974-975).⁶ En el primer cas, la relació semàntica establerta entre l'oració subordinada i la principal és de motivació-resultat, i d'acord amb això la subordinada introdueix l'estat de coses que fa que un agent realitzi l'acció expressada per l'oració principal, com ocorre en l'exemple (1a), que per comoditat reproduïm de nou com a (9a). El subjecte de l'oració principal ha de ser, per tant, animat, i la relació expressada per la conjunció causal pot ser explicitada mitjançant paràfrasis amb el verb d'acció *fer* del tipus *if* *fa això perquè*, com s'indica en la paràfrasi de (9a) recollida en (9b). Aquest tipus de relació semàntica de motivació-resultat també es dona en les construccions finals més prototípiques (VIANA I SUÏLS 2002, § 27.1.4.1), cosa que explica que sigui possible coordinar una construcció causal i una de final (9c) o que causals i finals puguin ser introduïdes per un mateix subordinant, com ocorre amb la conjunció *perquè*.

- (9) a. Se'n va anar de seguida [resultat] perquè no volia fer tard al concert [motivació].
b. Se'n va anar de seguida *i ho va fer perquè* no volia fer tard al concert.
c. Se'n va anar de seguida *perquè no volia fer tard al concert* [causal] però també *perquè no li preguntéssim res més* [final].

En el segon tipus de causals internes, la relació semàntica que s'estableix entre la subordinada i la principal és de causa-efecte, ja que aquesta fa referència a un estat de coses que és conseqüència directa i inevitable de l'estat de coses expressat per aquella. D'acord amb aquesta interpretació, el subjecte de l'oració principal pot ser animat o no (10a), i la conjunció causal pot ser parafrasejada mitjançant seqüències

6. Santos Río (1982, p. 232-242) considera que es tracta de les causals pròpiament dites o causals no explicatives, dins de les quals estableix diferents grups segons que ocupin la posició postverbal, apareguin anteposades en la posició del focus contrastiu, es trobin sota l'abast de la negació, etc. García Santos (1992) les caracteritza com a causals efectives del fet, i López García (1994, p. 378), com a causals al·tètiques.

amb el verb *ocórrer* del tipus *i això ocorre perquè*, com mostren les paràfrasis de (10b).

- (10) a. {La Montse / La bicicleta} va caure perquè la força del vent la va tombar.
b. {La Montse / La bicicleta} va caure, i això va ocórrer perquè la força del vent la va tombar.

L'estreta relació semàntica que s'estableix entre una causal interna i el predicat al qual s'adjunta queda reflectida icònicament en la proximitat estructural que mantenen totes dues i, concretament, en el fet que la causal s'integra com a adjunt en el predicat de la principal. La proximitat semàntica, amb tot, és una condició necessària però no suficient perquè la causal sigui interna, ja que el caràcter intern o extern de la construcció no sols depèn del significat sinó també de factors informatius i, en general, pragmàtics. Pensem, per exemple, en la relació causal que s'estableix entre el contingut proposicional de *anar-se'n el parlant de seguida* i el de *no voler fer tard al concert*. Aquesta relació s'expressarà mitjançant una causal interna si el parlant vol remarcar el motiu de la marxa (11a), però mitjançant una causal externa remàtica si el que pretén és justificar-se per una decisió que pot resultar inesperada per al receptor (11b) o mitjançant una causal externa temàtica si aquesta es pren com a punt de partença, en molts casos conegut, per a introduir el contingut de l'oració principal (11c).

- (11) a. Me'n vaig de seguida *perquè no vull fer tard al concert* (i no per cap altre motiu).
b. Me'n vaig de seguida, *que no vull fer tard al concert*.
c. *Com que no vull fer tard al concert*, me'n vaig de seguida.

La conjunció polifuncional *perquè* és la més habitual en les causals internes. Amb molt menys freqüència, també poden introduir una causal interna les locucions prepositives *a/per causa de*, *per raó de*, *pel fet de* que s'usen sobretot amb una oració en infinitiu (12a i b) i més rarament amb una oració finita i elisió de la preposició d'enllaç *de* (12c i d).

- (12) a. Les arrugues poden ésser també línies d'expressió que apareixen *a causa de* somriure molt (no deixeu de fer-ho, però) o de fer posats d'enuig. (VALLS, *Bellesa*, p. 42)
b. El fet que un escriptor és bo *pel fet de* ser catòlic no té cap sentit. (PLA, *quadern*, p. 783)
c. Les oposicions no solen tenir com a origen el negativisme del noi,

sinó que, en general, la seva oposició és *a causa que* l'adult es converteix en un obstacle per a la seva realització personal, i és aquí on el noi passa a adoptar postures d'atac i d'oposició. (MUÑOZ, *psicologia*, p. 63)

- d. El cost de transport es fa evident *pel fet que* domina sobre el preu del bé fabricat o elaborat en origen. (BERENGUER, *transports*, p. 108)

En la llengua antiga també tenien un caràcter polifuncional, i podien introduir causals internes, les locucions conjuntives formades per la preposició causal *per*. Es tracta, d'una banda, de les locucions amb un demostratiu intercalat (*per ço com*, *per ço car*, *per tal com*), i, d'una altra, de la locució amb el relatiu *quant* 'tot el que' (*per quant*). En la llengua literària s'ha reintroduït amb certa fortuna la locució arcaica *per tal com*, però restringida bàsicament a certes causals externes (§ 3.2d).

3. Les causals externes remàtiques

3.1. Característiques sintàctiques

Les causals externes remàtiques comparteixen amb les internes el fet d'aparèixer posposades, però es diferencien d'aquestes perquè funcionen com a adjunts a l'oració i introdueixen algun tipus d'explicació o justificació respecte al que es diu a l'oració a què s'adjunten o respecte a l'acte de parla. Les propietats sintàctiques d'aquestes construccions deriven d'aquesta posició externa al predicat de la principal. Exemplificarem aquestes propietats mitjançant les conjuncions o locucions conjuntives *ja que*, *puix* o *puix que* i *perquè*.

a) Les causals externes remàtiques formen un grup prosòdic diferent del de l'oració principal, que acaba en una inflexió descendent. Aquesta inflexió descendent se sol reflectir en l'escriptura mitjançant una coma (13a i b) o, més rarament, un signe de puntuació major (13c i d).

- (13) a. L'escopeta era al peu de la margenada, *puix* la hi havia deixada per poder enfilarse fins al lliri. (VALOR, *terra*, p. 207)
- b. Quant a la droga, només n'hem donat una pinzellada, *ja que*, aprofundir-hi, vol dir esbrinar per què se'n consum i se n'abusa tant. (PÉREZ-PORTABELLA, *conèixer*, p. 38)
- c. La mateixa qüestió sorgeix en relació amb la memòria; *ja que*, si el que és recordat, existeix realment en la ment que recorda, la

seva posició en les sèries temporals esdevé ambigua, i desapareix l'essencial qualitat de passat de l'objecte recordat. (BLASCO, *naturalesa*, p. 101)

- d. —Ho he explicat tot al meu pare. Diu que us regali això. *Puix* a la gent de ciutat us agraden aquestes coses. (*Eixerit*, p. 2)

b) No admeten la coordinació, i si una oració conté més d'una causal externa, la que apareix en darrer lloc ocupa una posició més perifèrica que la precedent (14a). I el mateix ocorre si es combinen causals internes i externes: l'externa ocupa una posició més perifèrica i, per tant, ha d'aparèixer en segon lloc (14b).

- (14) a. El retorn de Ferran VII i l'abolició de la Constitució pel decret signat a València el 4 de maig de 1814, no ocasionà trastorns al poble de Porrera, *perquè* les persones d'idees reialistes no delataven els liberals, *puix* al fi i al cap aquests havien estat els qui protegiren vides i hisendes del poble contra els invasors. (FERNÁNDEZ, *guerriller*, p. 22)
- b. Així que vaig conèixer aquesta nina-dama, em va interessar, no perquè fos una gran bellesa, sinó *perquè* em podia contar moltes coses de la seva llarga vida, *puix que* per la roba que portava jo endevinava que tenia més de dos segles. (ANGLADA, *nines*, p. 209)

c) Pel que fa a la modalitat oracional, les causals externes són declaratives, com mostren els exemples adduïts fins ara, o bé introdueixen una declaració indirecta mitjançant una interrogativa retòrica (GOETHALS 2010, p. 2210), com en (15a). Si l'oració principal és interrogativa o expressa un desig o una ordre, aleshores la causal no queda integrada en la interrogació (15b), l'expressió del desig (15c) o de l'ordre (15d) de la principal.

- (15) a. Ara bé, a diferència de Victòria Camps (1983, 100), crec que les macroètiques no haurien de desaparèixer. *Puix que* ¿no és cert que podem parlar de microètiques perquè hi ha macroètiques? (VILAR, *discurs*, p. 108)
- b. Una pregunta encara: ¿què passarà si algú davant dels magistrats perd un plet? ¿D'on pagarà la multa? *Perquè* no fóra just que ho fes amb diners de l'erari comú. (BALASCH, *assembleistes*, p. 54)
- c. Mala negada facin totes les dones! *Perquè* jo duia la raó. (BROSSA, *fregolisme*, p. 136)

- d. Parcènia: No plore, per Déu, *perquè* ha trobat en mi un bon marit!
(SIRERA, *pau*, p. 67)

d) No poden aparèixer dins l'abast de la negació i en casos com els de (16), en què l'oració principal és negativa, la causal sempre expressa una causa efectiva.

- (16) a. En canvi, a Catalunya *no* ha succeït així, *puix que* s'ha tingut en compte tant l'estat com la nació. (SANTASUSAGNA, *idea*, p. 64)
b. *No* se'n sap el dia exacte, *ja que* hi va haver dues riudes en el mes d'octubre d'aquell any. (PLANAS, *braços*, p. 21)

e) No admeten la focalització i tampoc no poden ser modificades per adverbis focals ni aparèixer en construccions equacionals ni usar-se com a resposta a una interrogativa parcial amb *per què*.

3.2. Característiques semàntiques i pragmàtiques i classes de causals externes remàtiques

Les causals externes que estem analitzant comparteixen amb les internes el fet que aporten una informació remàtica i se situen en el primer pla informatiu. La diferència entre les unes i les altres té a veure, com ja s'ha assenyalat, amb el caràcter explicatiu o justificatiu de les externes. Aquesta explicació es pot orientar cap al contingut proposicional o cap a l'enunciació segons que es tracti d'una causal de l'enunciat o de l'enunciació, respectivament (SANTOS RÍO 1982, p. 232; GALÁN 1999, p. 3602; GOETHALS 2002, p. 19-37; RAE-ASALE 2009, § 46.6). En aquest darrer cas, a més, es poden diferenciar les causals que s'orienten al valor epistèmic (causals epistèmiques), a la força il·locutiva (causals de justificació enunciativa) i a l'ús de determinats termes (causals metalingüístiques). Ens centrarem, en primer lloc, en aquest grup de causals explicatives de l'enunciació, i després, en les de l'enunciat.

a) Les causals epistèmiques, també anomenades conclusives, hipotètiques o deductives, presenten un determinat estat de coses a partir del qual el parlant infereix el contingut expressat en l'oració principal i justifica l'acte enunciatiu que realitza.⁷ El caràcter inferencial del contingut de l'oració principal pot aparèixer explícit mitjançant elements amb valor epistèmic, com ara l'auxiliar modal *deure* (17a), el verb

7. Per a Santos Ríó (1982) es tracta de causals conclusives, una subclasse de les causals explicatives de tipus 6; per a García Santos (1992), de causals efectives de l'enunciat, és a dir, de causals que expressen la raó o el motiu de l'enunciació; per a López García (1994, p. 380), de causals epistèmiques emfàtiques; per a Gutiérrez Ordóñez (2000, p. 113-117), de causals del verb enunciatiu; i per a Fuentes (2005, p. 44), de causals deductives.

semblar (17b) o adverbis modals del tipus *segurament, probablement, sens dubte* (17c).

- (17) a. L'altra *deu* fer que sí, *perquè* la Lida travessa l'habitació i surt per la porta. (PEDROLO, *ara*, p. 43)
- b. *Sembla*, però, que la cosa no serà tan senzilla, *perquè* la producció porquina de l'illa només pot abastar un 20 per cent del consum, i això sense comptar amb el turisme. (*Setze*, p. 32)
- c. Com a mostres podem esmentar-ne algunes, com els dos rebosters de drap amb els escuts de la casa; que devien ser nous atès que es consigna que no s'havien fet servir, o les vuitanta peces de tapisseria amb diferents històries que, segurament, devien estar fora d'ús *perquè* ja en aquesta època no s'acostumava d'utilitzar-les per a la decoració domèstica. (ALCOLEA, *Palau*, p. 80)

Dins el grup de les causals de l'enunciació, les epistèmiques són les que presenten més complexitat conceptual, ja que impliquen una doble operació: primer de deducció i després de justificació de l'enunciació (FUENTES 2005, p. 44). Pel fet de justificar l'acte d'enunciació, se sol considerar que modifiquen un predicat performatiu implícit del tipus *afirmo, assevero* o *dic*, que fa referència a l'acte de parla que es realitza amb l'oració principal. Per això, aquestes causals poden ser parafrasejades mitjançant fórmules del tipus *i dic això perquè...* Al mateix temps, però, pel fet de tenir un valor epistèmic, també admeten parafrasis amb el verb *creure* del tipus *i crec això perquè...* Tots dos valors, de fet, queden millor explicitats amb parafrasis més complexes en què es combinen dos performatius com ara *i dic això perquè ho dedueixo del fet que...*

Les causals epistèmiques s'expressen normalment mitjançant la conjunció poli-funcional *perquè*, però també són possibles altres conjuncions o locucions conjuntives, com ara *puix* (18a) o *puix que* (18b) i *ja que* (18c).

- (18) a. I sens dubte s'estudiaven alguns autors clàssics, *puix* encara avui existeix a l'Arxiu Capitular un manuscrit d'Horaci que sembla pertany a les darreries del segle XII o començament del XIII. (LLADONOSA, *escoles*, p. 10)
- b. Els llibres dels *Reis* (I i II) són escrits a l'exili, segurament per un sol autor *puix que* hi ha una unitat de descripció i d'estil. (LLIMONNA, *entendre*, p. 56)
- c. La reina deu segregrar alguna feromona olorosa *ja que* és perseguida per una multitud d'abegots. (MARTÍ, *iniciació*, p. 18)

b) Les causals de justificació enunciativa s'orienten a la força il·locutiva i expliquen el tipus d'acte de parla que es realitza,⁸ sovint amb l'objectiu de minimitzar el cost pragmàtic del dit acte o de la decisió que tot just s'acaba d'anunciar.⁹ Segons el tipus d'acte de parla que justifiquen, admeten paràfrasis en què la causal modifica un verb performatiu explícit del tipus *et demano, t'ordeno, et suggereixo, et pregunto, afirmo això perquè...* Dins d'aquest grup, són molt habituals les causals que apareixen en combinació amb una oració principal en què s'ordena, es prohibeix, se suggereix, etc. alguna cosa mitjançant un imperatiu afirmatiu (19a i b) o negatiu (19c), una oració interrogativa (19d), una interjecció (19e) o un vocatiu (19f).

- (19) a. —Mira'm i contesta'm sincerament, *perquè* això que et preguntaré té molta importància. (PEDROLO, *mans*, p. 262)
- b. Ignasi: Doncs somriu!, *que* no me'n vaig a gust si et quedes emmurriada. (CARANDELL, *hores*, p. 41)
- c. Vella I no em diguis mare! *Que* no ho sóc, la teva mare! Jo només sóc la mare d'ell, del meu petit Víctor, que es mou dintre el meu ventre. (ROMEU, *estat*, p. 67)
- d. I quina és, la nostra? *Perquè*, d'acord amb les seves teories, abans que els Caps Armats s'apoderessin del poder aquesta pàtria no podia existir. (PEDROLO, *nit*, p. 31)
- e. Secretari Silenci! Que ja està bé, de xerrameca! (ROMEU, *estat*, p. 73)
Ignasi: Au, prou, *que* són dos quarts. (CARANDELL, *hores*, p. 42)
- f. — Sanitari! Que aquest se me'n va! (SIRERA, *cavalls*, p. 12)

A aquesta subclasse pertanyen també les causals que justifiquen una resposta a una pregunta total o parcial (20a), una asseveració més o menys emfàtica que reprèn o contradiu allò que s'ha afirmat prèviament (20b), o una exclamació amb què s'expressen sentiments, desitjos, insults, etc. (20c).

- (20) a. Sí, sí, sí, sí, sí, sí, sí, sí, *perquè* ha trobat en mi un bon marit!
(SIRERA, *pau*, p. 67)

8. Partint del marc de teòric generativista de la Teoria de la perifèria esquerra oracional, Batllori i Suñer (2009, p. 315) proposen, seguint Masullo (2005), que aquesta classe de causals de l'enunciació queda legitimada en el nucli funcional Força, que conté els trets que permeten reconèixer el tipus de força il·locutiva de l'oració (enunciativa, imperativa, interrogativa, exclamativa, etc.).

9. Per a Santos Río (1982), es tracta d'una subclasse de causals explicatives de tipus 6; per a García Santos (1992), de les causals efectives de l'enunciat, això és, de causals que expressen la raó o el motiu de l'enunciació; per a López García (1994, p. 379), de causals deontiques emfàtiques; per a Gutiérrez Ordóñez (2000, p. 119-126), de causals que justifiquen actes de parla directius o pròximes; i per a Iglesias (2000a, 2000b), de causals de justificació enunciativa.

- b. Ai, no, *que* després no em deixaria dormir! (MOIX, *Tartan*, p. 36)
- c. Ai del qui contra mi parla i em provoca d'aquesta manera! Dissortat d'ell, *perquè*, si és mortal, la pitjor de les morts li espera, i si és immortal, el seu destí és ple de boires grisenques i de tristíssims treballs als racons més inhòspits de la Terra. (SIRERA, *pau*, p. 96)

Tot i que no se situen pròpiament en el pla de l'enunciació, s'hi equiparen aquelles que justifiquen decisions del parlant, comunicades de manera més o menys brusca en el moment de l'acte de parla, o situacions que el parlant se sent obligat a realitzar (21).

- (21) a. Bé, me'n vaig, *que* haig d'anar a demanar uns preus. (BROSSA, *muntanya*, p. 231)
- b. Me'n vaig a llegir a la comuna, *que* hi estaré més tranquil. (BENET, *berenàveu*, p. 25)

Com mostren els exemples apuntats fins ara, aquestes causals es construeixen amb *perquè* i, sobretot, amb *que*, la conjunció més inespecífica semànticament de totes les que poden encapçalar una subordinada amb significat causal.¹⁰ Aquesta preferència per la conjunció *que* s'explica fàcilment si es té en compte que les propietats de l'oració principal i la relació discursiva que estableix amb la subordinada ja permeten delimitar de manera unívoca la connexió causal existent entre totes dues (IGLESIAS 2000a, b). Per aquesta raó, la relació causal és igualment possible mitjançant la simple juxtaposició. Podem dir *Me'n vaig, que tinc pressa*, amb un *que* que subordina la segona oració a la primera, o simplement *Me'n vaig. Tinc pressa*, sense cap element de subordinació.

c) Són també causals de l'enunciació les metalingüístiques, que justifiquen l'ús d'una expressió o un terme contingut en l'oració principal. Aquestes causals contenen típicament el demostratiu anafòric *així*, que reprèn el terme utilitzat, i un verb del tipus *dir-se* o *anomenar-se*, i es poden construir amb qualsevol de les conjuncions habituals en les causals externes remàtiques, especialment *perquè* (22a) i *que* (22b), però també amb altres (22c i d).

10. En català antic la conjunció *que* alternava amb la conjunció *car*. Tot i que aquesta darrera s'ha mantingut literàriament fins a l'actualitat, no és normal que aparegui en causals de justificació enunciativa com les següents: *Una veu, les dues mans, / unes fortes mans esteses. / Desperteu-vos, els obrers, / car és l'hora de la feina. / Desperteu-vos, gent del camp, / car és l'hora de la sega.* (ESPRIU, *gent*: 29).

- (22) a. El seu fill Juan José, el mateix que va viatjar a Barcelona el 1948 a coll dels seus pares, regenta El Rincón del Gaucho, el restaurant típic argentí que Marcos va fundar el 1958, al retirar-se, molt a prop del Nou Camp, *perquè* així es diu l'estadi on juga el León. [arxiu.elperiodico.cat/ed/20090131/pag_050.html]
- b. I si em prometeu no dir-ho a ningú, encara us diré més, el llorito —*que* així l'anomenem— més que parlar, raona. [www.tribunamaresme.com/category/edicio/251-maig/]
- c. No és un baríton *perquè* en realitat és un rival sense voler: Fernando, *ja que* així es diu, va a casar-se amb Leonor, i en aquest moment apareix Henrique, donat per mort a Terra Santa. [ca.wikipedia.org/wiki/A_noite_do_castelo]
- d. I en Teodoric, millor, en Thierry, *car* així es deia l'amant (molt millor escriptor que no jo, tot sigui dit; com qui diu, rossinyol envers gaig, quant al cant), li va espondre: —C'est normal. [opuscle.blogspot.com/2012/06/qq-lxxxviii.html]

d) L'última classe de causals externes remàtiques està formada per les causals orientades al contingut proposicional, això és, les causals que expliquen el contingut de l'oració principal en el seu conjunt o d'alguna de les seves parts, com es pot comprovar en els exemples següents:

- (23) a. M'agrada molt llegir els diaris, *perquè* no tenc temps de llegir llibres. (*Vida*, p. 7)
- b. Ell us ha donat uns dirigents que cal obeir, *perquè* la indisciplina porta al desordre, i el desordre porta al pecat. (*TEIXIDOR, retaule*, p. 36)
- c. “El Consorci té un pressupost tan alt *perquè* s'ha hagut de posar en marxa i fer despeses fixes, *perquè* la despesa normal del manteniment són uns vuit milions”. (*Raier*, p. 9)
- d. Per atzar va anar a parar en una agència de dibuixants publicitaris, *perquè* el seu pare havia llegit al diari que els faltava un aprenent. (*Avui*, p. 1)
- e. Nosaltres li comentem que això és fals, *perquè* sabem dels pressupostos del canal artificial d'Augsburg a Munic 72, ara sabem que s'atansa més al real, són 300 milions. (*Raier*, p. 6)

En (23a), per exemple, el fet de no tenir temps no és la causa real o efectiva que a l'emissor li agradi llegir diaris, sinó una explicació o justificació. En alguns casos, els límits entre aquestes causals i les orientades a la força il·locutiva són

difusos i, per això, en una oració com (23b) es pot pensar que la construcció causal s'orienta al contingut preposicional i explica per què *cal obeir uns dirigents* ('i això és així perquè...') o bé s'orienta a la força il·locutiva i justifica per què el parlant afirma que cal obeir uns dirigents ('i dic això perquè...'). Una cosa semblant es pot dir de (23c): la causal pot explicar per què la situació expressada per la principal va ocórrer *per atzar* o per què l'emissor diu que va ocórrer *per atzar*.

A més de la conjunció *perquè*, aquestes causals poden ser introduïdes per totes les conjuncions i locucions conjuntives que s'originen a partir de construccions temporals: especialment *ja que* (24a), i amb molta menys freqüència les més arcaïtzants *puix* o *puix que* (24b) o les formades a partir d'una clàusula absoluta de participi, com *vist que* o *donat que* (24c i d). En el català antic era molt habitual la conjunció *car*, que s'ha mantingut en la llengua literària i més formal fins a l'actualitat (24e). També la locució antiga *per tal com*, recuperada literàriament, s'usa a vegades en aquestes causals (24f).

- (24) a. La planta va néixer de seguida, *ja que* la terra era poc fonda. (*Evangeli*, p. 22)
- b. No fer res de què no es tinga la seguretat que és bo, sobretot, en els accidents greus, *puix* les mesures més simples (canviar de posició el ferit, per exemple) poden ser mortals si són desencertades. (SENENT, *xiquets*, p. 91)
- c. La Rosa reconegué la importància de l'argument, *vist que* un home com Clemenceau no s'hauria posat a somniar coses falses. (*Tribuna*, p. 3)
- d. dels fabricants d'Andorra, no hi pogué haver un acord, *atès que* els punts de vista d'uns i altres són totalment (*Andorra*, p. 26)
- e. La major part d'ells, per no dir tots, no s'establiren definitivament, *car* acudien allà on se'ls demanava. (MILLÀ, *art*, p. 22)
- f. En comptes de frenar el procés, les ideologies estàtiques l'han activat, *per tal com* extremaven les desigualtats internes de la nostra societat. (NINYOLES, *conflicte*, p. 26)

4. Les causals externes temàtiques

4.1. Característiques sintàctiques

Las causals externes temàtiques se situen en el marge esquerre de l'oració, en la posició associada al tema o tòpic oracional, segons la terminologia utilitzada. Com s'indica més avall, informativament tenen un valor ben diferent de les causals exter-

nes remàtiques i, per això, una mateixa oració composta pot contenir una causal externa temàtica, i anteposada, i una de remàtica, i posposada:

- (25) a. *Com que* la riuada del 21 fou molt intensa, ens decantem per aquesta data, *perquè* creiem més probable i lògic que el Llobregat trenqués per aquell indret i iniciés la formació de l'estany de La Massaguera. (PLANAS, *braços*, p. 112)
- b. La veritat és que tot el procés que portà a la intervenció de Stalin és apassionant en tots els sentits i, per això, *com que* no hi ha cap tractament complet, que jo conegui, he volgut fer-lo aquí, *ja que* ultra l'interès lingüístic, històric, filosòfic. (SERRANO, *lingüística*, p. 16)

Indiquem, tot seguit, les principals característiques sintàctiques i, en general, formals d'aquestes causals externes:

a) Una oració pot contenir més d'un element tematitzat, i la causal externa temàtica pot aparèixer precedida d'un altre element temàtic, sigui el subjecte de l'oració principal (26a), sigui un adjunt temporal (26b) o qualsevol altre constituent (26c).

- (26) a. La mare, *com que* ja és de nit, està adormint un nen xicarró. (CIURANETA, *escola*, p. 172)
- b. en poc temps, *com que* era enginyós, fort i valent, es convertí en el primer home de la seva companyia. (MONERS, *príncep*, p. 77)
- c. A casa nostra, *com que* de reis se'n va perdre la mena fa uns quants segles, i els aristòcrates han mostrat un vol més aviat gallinaci, la domus lúdica no va conèixer una gran difusió abans de convertir-se en una possibilitat a l'abast de capes àmplies de la població. (FÀBREGAS, *fons*, p. 45)

b) Com passa amb les causals externes remàtiques, les temàtiques poden tenir una modalitat diferent de la de l'oració principal, com ocorre en els exemples de (27), en què la causal és declarativa i la principal interrogativa (27a) o imperativa (27b).

- (27) a. *Com que* sociològicament constatem la designació d'un grup delinqüencial, ¿en quin concepte és tingut aquest grup pel conjunt dins el qual actua? (FELIU, *noi*, p. 32)
- b. I *com que* les parets tenen orelles, malfia-té! M'has comprès? (TOLZÀ, *Tresserres*, p. 32)

c) Encara que no sigui una característica freqüent, les causals temàtiques admeten la coordinació, semblantment a les internes i a diferència de les externes remàtiques:

- (28) a. Ara bé: *com que* les combinacions que la naturalesa pot produir són d'un nombre limitat i *com que* amb aquestes combinacions ha d'omplir el doble infinit de l'espai i el temps, és lògic que es donin repeticions. (BROSSA, *fregolisme*, p. 40)
- b. Però *com que* ja he reflexionat molt sobre l'estètica i *com que* és una disciplina en la qual he adquirit una gran facilitat, avanço amb molta comoditat en la *Crítica del judici*. (MARÍ, *home*, p. 158)

d) Notem, encara, que pel seu caràcter temàtic no poden ser utilitzades en causals que responguin a una interrogativa amb *per què* i no podem rebre focus contrastiu ni aparèixer en construccions equacionals amb el verb *ser*. Per exemple, no seria possible respondre *Com que feia tard al concert* a una pregunta del tipus *Per què se'n va anar de seguida?*, ni seria gramatical una oració com **És com que feia tard al concert que se'n va anar*.

4.2. *Característiques semàntiques i pragmàtiques i classes de causals externes temàtiques*

El tret més definitori de la classe de construccions causals que s'està analitzant és el fet que es comporten com a temes o tòpics oracionals, segons la terminologia utilitzada, i per això se situen en el marge esquerre de l'oració. Pel seu caràcter temàtic, aporten una informació generalment coneguda per l'interlocutor, que es pren com a base per a introduir la informació més rellevant associada a la resta de l'oració. Com ocorre amb altres classes de causals, també entre les temàtiques es poden establir dues subclasses, encara que la distinció no sempre resulti nítida. Concretament, es poden diferenciar les causals que s'orienten al contingut proposicional o són pròximes a aquestes, i les que s'orienten a la força il·locutiva o s'hi aproximen.

a) Les causals del primer grup expressen típicament propietats, característiques generals o situacions habituals i es construeixen sovint amb predicats estatus i amb temps verbals imperfectius (29a-c).¹¹ Això no exclou, però, la possibilitat que també puguin fer referència a esdeveniments concrets (29d i e).

11. Per a Santos Río (1982, p. 248-250) es tracta de les causals explicatives de tipus 7, i per a López García (1994, p. 365-366), de les causals epistèmiques no emfàtiques.

- (29) a. *Com que* encara no existeix, hom no pot dir de quina mena serà. (SERRANO, *signes*, p. 46)
- b. *Com que* la terra i tot el que s'hi mou és del Senyor, arreu podem trobar senyals de Déu i de la seva providència. (OLIVAR, *diumenges*, p. 23)
- c. *Com que* l'hidrogen només té un electró, només pot formar un enllaç covalent amb un sol àtom cada vegada. (LLORET, *coses*, p. 38)
- d. *Com que* no vaig obtenir resposta, ara ho propòs al Consell Insular encarregat de vetllar per tota la nostra illa. (CARDONA, *estudi*, p. 27)
- e. El senyor Calafell estava assegut, encongint, sense alè per a respirar i *com* que va restar uns moments pensatiu, la modista li digué [...] (ANGLADA, *nines*, p. 22)

El contingut que aporten pot haver aparegut en el discurs previ o ser deduïble a partir del context enunciatiu, però també es pot tractar d'una informació no coneguda, com en (29e), en què la subordinada introdueix la informació que el senyor Calafell va restar uns moments pensatiu. Notem, en tot cas, que es tracta d'una informació secundària, que serveix de base i justifica la informació més rellevant aportada per la resta de l'oració. Des d'aquesta perspectiva, allò conegut o previsible s'identifica més aviat amb la vinculació que s'estableix entre la causa que s'addueix i l'efecte que se'n deriva, o en altres paraules, el fet que, donada una situació com la que s'indica en la construcció causal, és previsible que es produeixi un efecte com el que s'assenyala en la principal (CANO 1995, p. 105, SALVADOR 1996, p. 364-365, GOETHALS 2002, p. 138-142). D'acord amb el que s'acaba d'apuntar, la subordinada fa referència a una situació que afavoreix de manera natural la situació expressada per la principal, i per això mateix, la connexió causal resulta previsible.¹² Les causals temàtiques, per tant, constitueixen un recurs argumentatiu que es basa en una premissa implícita del tipus "si p, aleshores normalment q". Així, en l'exemple (29a) hi ha implícita la premissa que 'si una cosa no existeix encara, no es pot saber com serà quan existeixi'. Pel fet de ser un recurs argumentatiu, a vegades és utilitzat per l'emissor per a imposar un determinat punt de vista o presentar una cosa com si fos un fet inqüestionable, com ocorre en (29b), en què es dona per assumit i compartit la creença que tota la realitat existent és de Déu.

12. Al caràcter natural o previsible de la connexió causal ja s'hi va referir Santos Río (1982), i aquesta idea ha estat assumida per altres autors com ara Cano (1995, p. 104), Goethals (2002, p. 142-143) o Salvador (1996, p. 364-366).

Tot i que aquestes causals no solen vincular-se al pla de l'enunciació, el fet que es basen en una premissa permet que en alguns casos tinguin un caràcter epistèmic i justifiquen la deducció que el parlant introdueix en l'oració principal:

- (30) a. *Com que* són una encertada mescla de les dues races més conegudes, la rústica i la urbana, l'artista les devia realitzar sens dubte de memòria. (ESPRIU, *roques*, p. 99)
- b. *Com que* tinc raó de creure que àrees àmplies estan afectades pel mateix moviment, és probable que formacions estrictament contemporànies hagin estat acumulades sovint en espais molt extensos de la mateixa part del món. (ALBERTÍ, *origen*, p. 287)

Notem, encara, que en l'oral col·loquial la construcció causal pot quedar suspesa, sense l'oració principal (31). En la mesura que aquestes causals temàtiques introdueixen una situació que afavoreix un determinat efecte, és possible que el parlant pugui no explicitar l'efecte i deixar que l'interlocutor reconstrueixi el fragment implícit (MONTOLÍO 2000, p. 363; GOETHALS 2002, p. 145; CUENCA 2013, p. 19). La suspensió, de fet, potencia el caràcter justificatiu d'aquestes causals i l'intent de reconduir una possible reacció negativa de l'interlocutor, tant per la implicació que se li exigeix com pel caràcter previsible d'allò que no s'explicita.

- (31) a. Ah! Com rellisca pendent avall! No el podrà frenar ningú! Com si ho estigués veient! No ho veus tu? A tu et sembla que no pot ser, oi? És clar, *com que* ets cega! Però a mi no. (FELIU, *noi*, p. 26)
- b. ¡Els costa tant! *Com que* els ha d'ensenyar en castellà i no en saben. (VALOR, *terra*, p. 220)

Com mostren els exemples aportats fins ara, aquestes causals es construeixen generalment amb la locució conjuntiva *com que*. Amb el mateix valor, la llengua antiga feia servir la conjunció *com* (o la variant *con*), poc usual en l'actualitat (PAR 1923, p. 364-365, 436-437; MIRALLES 1984, p. 392-393; BATLLORI I SUÑER 2012, p. 493-495). La conjunció polifuncional *perquè* i algunes locucions prepositives també introduïen en la llengua antiga aquest tipus de causals, però en l'actualitat es tracta d'una possibilitat força restringida.

b) En el segon grup de causals externes temàtiques, la relació causa-efecte establerta entre la subordinada i la causal també es basa en una premissa implícita del tipus "si p, aleshores normalment q", però aquestes causals presenten diferències significatives respecte a les anteriors. A diferència de les anteriors, la situació expressada per la construcció causal es presenta en molts casos com un fet inesperat, ocasional, que l'emissor accepta encara que no li resulti agradable (SANTOS RÍO

1982, p. 242-245; GUTIÉRREZ ORDÓÑEZ 2000, p. 98; GOETHALS 2002, p. 131-135).¹³ Aquestes causals, a més, s'orienten típicament a la força il·locutiva i justifiquen diferents actes de parla realitzats amb l'oració principal, especialment ordres (32a), suggeriments (32b), desigs (32c), preguntes (32d), etc.

- (32) a. *Ja que* et quedes a casa, dóna'm un cop de planxa al vestit blau. (SERRALLONGA, *jornada*, p. 20)
- b. Màgic: *Ja que* parles d'esforços, podem deixar-nos de xerrameca i continuar treballant, no? (SEGUÍ, *opinions*, p. 32)
- c. *Ja que* estimava la maledicció, doncs, que així li sobrevingui, ja que no li plaïa la benedicció, doncs, que s'allunyi d'ell. (SAIS, *salms*, p. 149)
- d. La meva germana em va dir: "*Ja que* vas a Andorra, per què no fas la cura intensiva revitalitzadora de la doctora Aslam?" (PORTA, *rastre*, p. 26)

També permeten justificar decisions que pren el parlant (33a i b) o situacions que es veu obligat a realitzar (33c i d) o que es presenten com a necessàries, convenients, etc. (33e i f).

- (33) a. *Ja que* em preguntes per Làmia, et contestaré que, en els seus començaments, era una dona esplèndida, reina en un llunyà país, la Líbia, on tu no aniràs mai. (ESPRIU, *roques*, p. 48)
- b. —Mestre, ens hi hem escarrassat tota la nit i no hem pescat res, però *ja que* vós ho dieu calaré les xarxes. (LLIGADAS, *terra*, p. 79)
- c. No s'estranyi que li hagi agafat ràbia, i *ja que* la vida me l'ha fet caure al plat, m'inclino a celebrar-ho. (CALDERS, *teves*, p. 122)
- d. *Ja que* estem en pla de dir totes les veritats, diré el que no he dit mai a ningú: confessaré la cosa que, per a mi, és la gran taca de la meva vida! (CAMPS, *Cèlia*, p. 16)
- e. Però *ja que* havia fet el viatge, ja que havia dinat d'un entrepà, calia que aprofités la despesa d'energia i el cercàs una mica més. (CAMPS, *Cèlia*, p. 77)

13. Per a Santos Río (1982), es tracta de causals explicatives de tipus 5; per a García Santos (1992), de causals concomitants de l'enunciat; i per a López García (1994, p. 379), de causals deontiques no enfàtiques. Referint-se a la conjunció francesa *puisque*, paral·lela a la catalana *ja que*, Ducrot (1983, p. 178) explica, com un efecte de polifonia, el caràcter contrastiu o no desitjat de moltes de les oracions en què apareix. Ducrot parteix, concretament, de la distinció entre la figura del locutor (el que assumeix un enunciat) i la de l'enunciador (el que l'enuncia), i considera que en les causals que estem analitzant el punt de vista de tots dos pot no coincidir.

- f. *Ja que* Jesucrist pot venir d'improvís, cal estar sempre a punt. (OLIVAR, *diuenges*, p. 12)

Es tracta, per tant, de causals paral·leles a les causals de justificació enunciativa a què ens hem referit més amunt (§ 3.2b), amb la diferència que aquestes són remàtiques i les que estem analitzant ara són temàtiques (SANTOS RÍO 1982, p. 242-248; LÓPEZ GARCÍA 1994, p. 379-380).

Com mostren els exemples analitzats fins ara, en català actual aquestes causals s'expressen típicament amb la locució conjuntiva *ja que*. Amb molta menys freqüència i un caràcter marcadament formal són igualment possibles altres conjuncions o locucions que tenen també un origen temporal, com les arcaïtzants *puix* o *puix que* (34a), o les formades a partir de clàusules absolutes, com *vist que* o *atès que* (34b i c).

- (34) a. *Puix que* l'home no és res determinat, ¿pot, com un Proteu, ésser qualsevol cosa o totes les coses? (VILAR, *discurs*, p. 30)
- b. *vist que* aquesta primera part de la crònica tindrà qui sap si una aparença, falsa, d'introducció prescindible, tant se val parlar uns minuts, breu qüestió, de metafísica. (MIRA, *desig*, p. 19)
- c. Míster O'Hara, *atès que* la companyia s'hi veu involucrada, em crec obligat a ficar-hi la cullerada. (TEIXIDOR, *dispara*, p. 30)

5. Conclusions

Des d'un punt de vista funcional, les construccions causals es poden comportar com a adjunts al predicat o com a adjunts a l'oració: en el primer cas s'integren en el predicat de l'oració principal (*Se'n va anar de seguida perquè no volia fer tard al concert*) i en el segon se situen en els marges oracionals sigui a la dreta, en posició remàtica (*Se'n va anar de seguida, perquè ja no el vam veure en tota la nit*), o a l'esquerra, en posició temàtica (*Com que no volia fer tard al concert, se'n va anar de seguida*). La major o menor integració al predicat de l'oració principal es tradueix icònicament en una major o menor proximitat semàntica, de manera que els adjunts al predicat expressen la raó o el motiu del que s'assenyala en el dit predicat, mentre que els adjunts a l'oració introdueixen una causa que, en general, es pot qualificar d'explicativa. Tots els adjunts al predicat són causals de l'enunciat, però els adjunts a l'oració poden ser causals de l'enunciat o de l'enunciació. Pertanyen a l'enunciat si expliquen o justifiquen el contingut de tota l'oració principal, o d'algun del seus constituents, com en la segona construcció causal de *Se'n va anar de seguida perquè no es trobava bé, perquè havia agafat un refredat*. En canvi, perta-

nyen a l'enunciació si expliquen o justifiquen l'acte de parla; per exemple, l'asseveració del contingut de la principal en *Se'n va anar de seguida, perquè ja no el vam veure en tota la nit* ('Afirmo que se'n va anar de seguida perquè...'), o el suggeriment que es fa al receptor en *Vés-te'n de seguida, que si no faràs tard al concert* ('Et suggereixo que te'n vagis perquè...').

Com ocorre en altres llengües, en català hi ha una conjunció causal que té un caràcter polifuncional i pot aparèixer en totes o en la major part de les construccions causals, i un conjunt de conjuncions amb un ús més restringit. Té un caràcter polifuncional la conjunció *perquè*, formada a partir de la lexicalització de la preposició causal més bàsica (*per*) i la conjunció completiva (*que*). Aquesta conjunció pot aparèixer en totes les classes de causals, encara que en l'actualitat no és habitual en les causals externes temàtiques.

La locució *com que* s'usa exclusivament en les causals temàtiques, i té un caràcter més neutre que les conjuncions o locucions que s'originen a partir de construccions amb valor temporal o aspectual com ara *ja que*, *puix*, *puix que*, *vist que* o *atès que*. Notem, per exemple, que no seria normal substituir *com que* per *ja que* en *Com que no volia fer tard al concert, se'n va anar de seguida*, i a l'inrevés, substituir *ja que* per *com que* en *Ja que tant ho desitges, fes-ho*. Les primeres pertanyen típicament al pla de l'enunciat o hi són pròximes, i les segones al pla de l'enunciació, o hi són pròximes.

Les conjuncions i locucions d'origen temporal també s'usen en les causals externes remàtiques, sobretot en les que es vinculen al pla de l'enunciat (com en la segona construcció causal de *Se'n va anar de seguida perquè no es trobava bé, ja que havia agafat un refredat*), o en les causals de l'enunciació amb valor epistèmic (com en *Se'n va anar de seguida, ja que ja no el vam veure en tota la nit*). En les causals que s'orienten a la força il·locutiva, en canvi, la més habitual és *que* (*Vés-te'n, que si no faràs tard al concert*).

Referències

- A. M. BADIA I MARGARIT, 1962: *Gramàtica catalana*, vol. 2, Madrid: Gredos.
- A. M. BADIA I MARGARIT, 1994: *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- M. BARBERA, 2010: «Frase subordinata avverbiali», dins G. SALVI; L. RENZI (ed.), *Grammatica dell'italiano antico*, vol. 2, Bologna: Il Mulino, p. 973-979, 1043-1086.
- M. BATLLORI; A. SUÑER, 2009: «Universales lingüísticos e itinerarios del cambio: la formación de nexos complejos románicos», dins J. RAFEL (ed.), *Diachronic Linguistics*, Girona: Documenta Universitaria, p. 297-317.

M. BATLLORI; A. SUÑER, 2012: «Los nexos causales y finales en el Curial e Güelfa. Descripción de una sincronía histórica», dins A. FERRANDO (ed.), *Estudis lingüístics i culturals sobre Curial e Güelfa*, Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins, p. 481-514.

J. M. BAÑOS, 2011: «Causal clauses», dins P. BALDI; P. CUZZOLIN (ed.), *New Perspectives on the Historical Latin Syntax*, vol. 4, Mouton de Gruyter: New York-Amsterdam, p. 195-234.

A. BELLO, 1847/1988: *Gramática de la lengua castellana destinada al uso de los americanos*, Madrid: Arco/Libros.

J. A. BLESÀ, 1984: «De la interdependencia oracional», *Miscel·lània Sanchis Guarner*, vol. 2, València: Publicacions de la Universitat de València, p. 39-46.

A. BRIZ, 2011: «La subordinación sintáctica desde una teoría de unidades del discurso: el caso de las llamadas *causales de la enunciación*», dins J. J. de BUSTOS TOVAR; R. CANO; E. MÉNDEZ GARCÍA DE PAREDES; A. LÓPEZ SERENA (ed.), *Sintaxis y análisis del discurso hablado en español. Homenaje a Antonio Narbona*, vol. 1, Sevilla: Universidad de Sevilla, p. 137-154.

R. CANO AGUILAR, 1995: *Sintaxis histórica de la comparación en español. La historia de como*, Sevilla: Universidad de Sevilla.

M. J. CUENCA, 1991: *L'oració composta (II): la subordinació*, Valencia: Publicacions de la Universitat de València.

M. J. CUENCA, 2006: *La connexió i els connectors. Perspectiva oracional i textual*, Vic, Eumo.

M. J. CUENCA, 2013: «Causal constructions in speech», dins C. BOLLY; L. DEGAND (ed.), *Across the Line of Speech and Writing Variation. Corpora and Language in Use*, Louvain-la-Neuve: Presses Universitaires de Louvain, p.17-31.

O. DUCROT, 1983: «Puisque: essai de description polyphonique», *Revue romane*, núm. 24, p. 166-185.

C. FUENTES RODRÍGUEZ, 2005: «Hacia una sintaxis del enunciado», *Lingüística del español actual*, núm. 27, p. 33-61.

C. GALÁN RODRÍGUEZ, 1999: «La subordinación causal y final», dins I. BOSQUE; V. DEMONTE (ed.), *Gramática descriptiva de la lengua española*, vol. 3, Madrid: Espasa, p. 3597-3642.

J. F. GARCÍA SANTOS, 1992: Sintaxis histórica: la expresión de la causa en la *Fazienda de Ultra Mar*», dins J. A. BARTOL HERNÁNDEZ; J. de SANTIAGO GUERVÓS; J. F. GARCÍA SANTOS (ed.), *Estudios filológicos en homenaje a Eugenio de Bustos Tovar*, vol. 1, p. 313-326.

S. GARCÍA, 1996: *Las expresiones causales y finales*, Madrid: Arco/Libros.

S. GILI GAYA, 1961: *Curso superior de sintaxis espanyola*, Barcelona: VOX.

P. GOETHALS, 2002: *Las conjunciones causales explicativas en castellano. Un estudio semiótico-lingüístico*, Lovaina: Peeters.

P. GOETHALS, 2010: «A multi-layered approach to speech events. The case of Spanish justificational conjunctions», *Journal of Pragmatics*, núm. 42, p. 2204-2218.

S. GUTIÉRREZ ORDÓÑEZ, 2000: «Causales», *Boletín de la Real Academia Española*, núm. 80, p. 47-159.

S. IGLESIAS, 2000a: «Gramática de la oración frente a gramática del discurso: de nuevo sobre el llamado “que” causal», dins J. J. de BUSTOS TOVAR; P. CHARAUDEAU; J. L. GIRÓN ALCONCHEL; S. IGLESIAS RECUERO; C. LÓPEZ ALONSO (ed.), *Lengua, discurso, texto. I simposio internacional de análisis del discurso*, vol. 1, Madrid: Arco/Libros, p. 333-344.

S. IGLESIAS, 2000b: «Oralidad y escritura en la Edad Media: observaciones sobre la historia de ‘ca’ y ‘que’», *Oralia: Análisis del discurso oral*, núm. 3, p. 277-296.

R. LAPESA, 1978/2000: «Sobre dos tipos de subordinación causal», *Estudios de morfosintaxis histórica del español*, Madrid: Gredos.

Á. LÓPEZ GARCÍA, 1994: *Gramática del español. La oración compuesta*, Madrid: Arco/Libros.

F. MARCOS MARÍN, 1979: «A Propósito de las Oraciones Causales. Observaciones Críticas», *Cuadernos de Filología. Studia Linguistica Hispanica*, núm. II.1, p. 163-171.

P. J. MASULLO, 2005: «The Syntax-Pragmatics Interface: Licensing adjoined CPs in Spanish», Conferència presentada a la Universitat Autònoma de Barcelona.

J. MIRALLES, 1984: *Un llibre de cort reial mallorquí del segle XIV*, vol. 1, Mallorca: Moll.

E. MONTOLÍO, 2000: «Sobre el valor discursivo de la construcción causal [como A, B]», dins J. J. de BUSTOS TOVAR; P. CHARAUDEAU; J. L. GIRÓN ALCONCHEL; S. IGLESIAS RECUERO; C. LÓPEZ ALONSO (ed.), *Lengua, discurso, texto. I simposio internacional de análisis del discurso*, vol. 1, Madrid: Arco/Libros, p. 359-366.

A. PAR, 1923: *Sintaxi catalana segons los escrits de Bernat Metge*, Halle: Max Niemeyer.

M. PÉREZ SALDANYA, 1988: *Els sistemes modals d'indicatiu i de subjuntiu*, Barcelona: Institut de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

RAE = REAL ACADEMIA ESPAÑOLA, 1931: *Gramática de la lengua española*, Espasa: Marid.

RAE-ASALE = REAL ACADEMIA ESPAÑOLA-ASOCIACIÓN DE ACADEMIAS DE LA LENGUA ESPAÑOLA, 2009: *Nueva gramática de la lengua española. 2: Sintaxis*, Madrid: Espasa Libros.

G. ROJO, 1978: *Cláusulas y oraciones*, Santiago de Compostela: Universidad de Santiago de Compostela.

V. SALVADOR, 1996: «Fraseología del “com”», dins A. SCHÖNBERGER; D. STEGMANN (ed.), *Actes del desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatures Catalanes*, vol. 3, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 355-380.

V. SALVADOR, 2002: «Les construccions condicionals i les concessives», dins J. SOLÀ; M. R. LLORET; J. MASCARÓ; M. PÉREZ SALDANYA (ed.), *Gramàtica del català contemporani*, vol. 3, Barcelona: Empúries, p. 2977-3025.

L. SANTOS RÍO, 1982: «Reflexiones sobre la expresión de la causa en español», dins *Studia Philológica Salamanticensia*, núm. 6, p. 231-277.

A. VIANA; J. SUÏLS, 2002: «Les construccions causals y les finals», dins J. SOLÀ; M. R. LLORET; J. MASCARÓ; M. PÉREZ SALDANYA (ed.), *Gramàtica del català contemporani*, vol. 3, Barcelona: Empúries, p. 2937-2975.

*Corpus*¹⁴

(ALBERTÍ, *origen*): S. ALBERTÍ; C ALBERTÍ, 1982: *L'origen de les espècies* de Charles Darwin, Barcelona: Edicions 62.

(ALCOLEA, *Palau*): S. ALCOLEA I GIL, 1988: *El Palau Moja: una contribució destacada a l'arquitectura catalana del segle XVIII*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.

(*Andorra*): 1979: *Andorra 7. Setmanari d'informació del Principat*, núm. 26, Andorra la Vella.

(ANGLADA, *nines*): L. ANGLADA, 1983: *Les meves nines*, Barcelona: Alta Fulla.

(*Avui*): 1987: *Avui del Diumenge*, núm. 37, Barcelona.

(BALASCH, *assembleistes*): M. BALASCH, 1977: «Les assembleistes», *Comèdies d'Aristòfanes*, Barcelona: Fundació Bernat Metge, p. 24-78.

(BENET, *berenàveu*): J. M. BENET I JORNET, 1972: *Berenàveu a les fosques*, Barcelona: Edicions 62.

(BERENGUER, *transports*): E. BERENGUER, 1974: *Els transports*, Barcelona: Serveix d'Estudis de Canca Catalana.

(BESTARD, *consell*): J. BESTARD I COMAS, 1987: *El consell pastoral parroquial*, Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

(BLASCO, *naturalesa*): J. L. BLASCO, 1985: «Sobre la naturalesa de la coneixença (1914)», in *Lògica i coneixement* de Bertrand Russell, Barcelona: Editorial Laia, p. 57-122.

(BROSSA, *Fregolisme*): J. BROSSA, 1983: «Fregolisme o monòlegs de transformació (1965-1966)», *Teatre complet. VI, Poesia escènica: 1966-1978*, Barcelona: Edicions 62, p. 6-199.

(BROSSA, *muntanya*): J. BROSSA, 1973: «Muntanya humana», *Teatre complet. I, Poesia escènica: 1945-1954*, Barcelona: Edicions 62, p. 201-252.

(CALDERS, *teves*): P. CALDERS, 1984: *De teves a meves*, Barcelona: Editorial Laia.

14. Els exemples de les obres utilitzades com a corpus s'han extret del CTILC (*Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana*): <http://ctilc.iec.cat/>. Agraïeix a Joan Soler i Bou, coordinador del *Diccionari del Català Contemporani*, les facilitats i l'ajuda per a l'elaboració del corpus utilitzat.

(CAMPS, Cèlia): N. CAMPS I PINÓS, 1984: *Cèlia Farrerons alcaldesa amb decisions o de l'Acció Catòlica a un ajuntament d'esquerres*, Barcelona: Editorial Millà.

(CARANDELL, hores): J. M. CARANDELL, 1980: *Violeta. A les 20 hores, futbol*, Barcelona: Edicions 62, p. 32-70.

(CARDONA, estudi): M. À. CARDONA I FLORIT, 1980: *Estudi de les zones d'interès botànic i ecològic de Menorca*, Menorca: Consell Insular de Menorca.

(CIURANETA, escola): C. CIURANETA, 1979: *Vers una nova escola* de Rosa Sensat, Barcelona: Edicions Proa.

(Eixerit): 1980: *L'Eixerit. Suplement infantil de «Catalunya Cristiana»*, núm. 3, Barcelona.

(ESPRIU, gent), S. ESPRIU, 1984: *Per a la bona gent*, Sant Boi de Llobregat: Edicions del Mall.

(ESPRIU, roques): S. ESPRIU, 1984: *Les roques i el mar, el blau*, Barcelona: Edicions 62.

(Evangeli): 1979: «Evangeli segons Mateu», dins *Nou Testament*, Barcelona: Associació Bíblica de Catalunya, p. 7-46.

(FÀBREGAS, fons): X. FÀBREGAS, 1982: *El fons ritual de la vida quotidiana*, Barcelona: Edicions 62.

(FELIU, noi): E. FELIU I MABRES, 1985: *El noi que roba: lladre o malalt?* de Jean-Pierre Lauzel, Barcelona: La Llar del Llibre.

(FERNÁNDEZ, guerriller): E. FERNÁNDEZ I PELLICER, 1972: *Un guerriller liberal al Priorat*, Barcelona: Rafael Dalmau, Editor.

(LLADONOSA, escoles): J. LLADONOSA I PUJOL, 1970: *Escoles i mestres antics de minyons a Lleida*, Barcelona: Rafael Dalmau, Editor.

(LLIGADAS, terra): J. LLIGADAS, 1984: *La terra de demà, la terra de Déu*, Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

(LLIMONA, entendre): J. LLIMONA, 1979: *Com entendre la Bíblia*, Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

(LLORET, coses): A. LLORET I ORRIOLS, 1981: *Per què les coses són com són*, Barcelona: Museu de la Ciència, Obra Cultural de la Caixa de Pensions.

(NINYOLES, conflicte): R. L. NINYOLES, 1969: *Conflicte lingüístic valencià*, València: Eliseu Climent, editor.

(MARÍ, home): A. MARÍ, 1994: *L'home de geni*, Barcelona: Edicions 62.

(MARTÍ, iniciació): C. MARTÍ MUT, 1986: *Iniciació a l'apicultura* de Bartomeu Bosch, Palma de Mallorca: Editorial Moll.

(MILLÀ, art): F. MILLÀ I GÀCIO, 1949: *L'art de la impremta a Catalunya*, Barcelona: Editorial Millà.

(MIRA, desig): J. F. MIRA, 1981: *El desig dels dies*, València: Eliseu Climent, editor.

(MOIX, *Tartan*): T. MOIX, 1974: *Tartan dels micos contra l'estreta de l'Ensanxe*, Barcelona: Edicions 62.

(MONERS, *príncep*): J. MONERS I SINYOL, 1982: *El príncep* de Maquiavel, Barcelona: Editorial Laia.

(MUÑOZ, *psicologia*: 63): M. C. MUÑOZ, 1980: *Psicologia del pre-adolescent (2a etapa d'EGB)*, 63.15.3)

(OLIVAR, *diumenges*): A. OLIVAR I DAYDÍ, 1986: *Diumenges i solemnitats*, Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

(PEDROLO, *ara*): M. de PEDROLO, 1982: *D'ara a demà*, Barcelona: Editorial Millà.

(PEDROLO, *mans*): M. de PEDROLO, 1969: «Les mans brutes», *Teatre de Sartre* de Jean-Paul Sartre, Barcelona: Aymà, p. 177-268.

(PEDROLO, *nit*): M. de PEDROLO, 1978: *Aquesta nit tanquem*, Barcelona: Edicions 62.

(PÉREZ-PORTABELLA, *conèixer*): M. PÉREZ-PORTABELLA; C. ARAGÓ, 1987: *Conèixer l'infant i l'adolescent*, Barcelona: Generalitat de Catalunya, Direcció General de Joventut.

(PLA, *quadern*): J. PLA, 1966: *El quadern gris*, 783.15.10

(PLANAS, *braços*): R. PLANAS I TORRES, 1984: *Braços de riu, estanys i maresmes del delta del Llobregat*, Barcelona: Caixa d'Estalvis de Catalunya, p. 1-112.

(PORTA, *rastre*): V. PORTA I ROSÉS, 1986: *El rastre de la guineu*, Barcelona: Editorial Millà.

(*Punt*): 1987: *Punt Diari*, 2.632, Girona.

(*Raier*): 1987: *Lo Raier. Revista del Pallars i l'Alta Ribagorça*, núm. 59, Tremp.

(ROMEU, *estat*): X. ROMEU, 1972: *Estat d'emergència*, Palma de Mallorca: Editorial Moll, p. 11-89.

(SAIS, *salms*): P. SAIS I VILA, 1985: *Els salms*, Barcelona: Institució Bíblica Evangèlica de Catalunya.

(SANTASUSAGNA, *idea*): J. SANTASUSAGNA, 1980: *La idea fixa*, Reus: l'autor.

(SEGUÍ, *opinions*): J. L. SEGUÍ, 1985: *Les opinions d'un il·lús*, València: Fernando Torres editor.

(SENENT, *xiquets*): J. J. SENENT ANAYA, 1971: *Els xiquets i la circulació*, València: Gorg.

(SERRALLONGA, *jornada*): C. SERRALLONGA, 1984: *Una jornada particular* d'Ettore Scola, Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura.

(SERRANO, *lingüística*): S. SERRANO, 1979: *Lingüística i qüestió nacional*, València: Eliseu Climent, editor.

(SERRANO, *signes*): S. SERRANO, 1980: *Signes, llengua i cultura*, Barcelona: Edicions 62.

(*Setze*): 1988: *Setze*, núm. 10, Barcelona.

(SIRERA, *cavalls*): J. L. SIRERA; R. SIRERA, 1988: *Cavalls de mar*, Barcelona: Edicions 62.

(SIRERA, *pau*): R. SIRERA, 1975: *La pau (retorna a Atenes)*, Barcelona: Edicions 62.

(TEIXIDOR, *dispara*): J. TEIXIDOR, 1976: *Dispara, Flanagan!*, Barcelona: Edicions 62.

(TEIXIDOR, *retaule*): J. TEIXIDOR, 1970: *El retaule del flautista*, Barcelona: Edicions 62.

(TOLZÀ, *Tresserres*): J. TOLZÀ, 1979: «Tresserres», *Sant Joan i Barres*, núm. 72, p. 7-64.

(TORRENT, *negre*): F. TORRENT, 1987: *Un negre amb un saxo*, Barcelona: Quaderns Crema.

(*Tribuna*): 1964: *Tribuna. Publication mensuelle catalane*, núm. 64, París.

(VALLS, *Bellesa*): À. VALLS, 1985: *Bellesa, coneixements pràctics* de Margaret Sola, Barcelona: Kapel.

(VALOR, *terra*): E. VALOR, 1980: *Sense la terra promesa, I*, València: Prometeo.

(*Vida*): *Vida Municipal. Revista de la Conselleria Adjunta a la Presidència pels municipis de Balears*, núm. 2, Palma de Mallorca, 1988.

(VILAR, *discurs*): G. VILAR I ROCA, 1986: *Discurs sobre el senderi*, Barcelona: Edicions 62.